

A Nagyváradi Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár régi állománya. – Budapest : Akad. K. : OSZK ; Nagyvárád : Egyházm. Kvt., 2005. –

ISBN 963-200-488-4

Ősnyomtatványok, XVI. századi nyomtatványok, Régi Magyar Könyvtár : katalógus / összeáll.

Emödi András ; [szerk. Monok István]. – 2005. – 295 p. – (A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei, ISSN 1786-5611 ; 1.)

ISBN 963-200-489-2

XVII. századi nyomtatványok : katalógus / összeáll. Emödi András ; [szerk.] Monok István]. – 2008. – 447 p. – (A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei, ISSN 1788-5611 ; 2.)

ISBN 978-963-200-552-2

le, mely a nyilvános és a nem nyilvános könyvtárakat egyaránt érintette. Az elmúlt hét év alatt ez a szám megsokszorozódott.

A könyvtári rendszer talán legkiszolgáltatottabb tagjai az ún. nem nyilvános kiskönyvtárak. A rendszerváltást követően a decentralizáltság, a szakmai irányítás és felügyelet hiánya, a restriktív gazdaságpolitika tovább rontott helyzetükön. Ennek következtében magukra maradtak, önállóságra kényszerültek. Működésük a fenntartó támogatásától függ, érdekképviselőjük nincs. Juttatásaikat, kedvezményeiket egyedi harc során kell kivívniuk.

A szakfelügyeleti vizsgálatok ezért nagy jelentőséggel bírnak a nem nyilvános könyvtárak esetében is, mert biztonságot, lehetőséget, szakmai támogatást és esélyt nyújtanak a fejlődés, a fejlesztés, a szolgáltatások és az anyagi támogatás mértékének elbírálásában.

Úgy gondolom, hasznos lenne a sorozatot kiegészíteni egy olyan füzetrel, amely a kizárólag a nem nyilvános könyvtárakra vonatkozó szakfelügyeleti vizsgálati eredményekre helyezné a hangsúlyt, és útmutatásaival, iránymutató részletező anyagával segítené a különböző könyvtár típusokban szolgálatot teljesítő könyvtárvezetők, könyvtárosok munkáját.

Kövesháziné Muntyán Alexandra

A Nagyváradi Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár régi állományának katalógusai

Néhány évvel ezelőtt *Monok István*, az Országos Széchényi Könyvtár igazgatója szerkesztésében új sorozat indult *A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei* címmel, melynek első, 2005-ös induló, illetve 2008-as, második kötetét üdvözljük ismertetésünkben.

Az „Erdély” fogalmával már-már meghasonuló székelyudvarhelyi recenzens számára külön öröm, hogy ebben a két kötetben, egy erdélyi (tulajdonképpen partiumi) könyvtár „rekonstruált” katalógusát köszön(t)heti. Az már csak ráadás, hogy a püspöki, a szemináriumi, valamint káptalani állományokból 1998-ban létrehozott egyházi gyűjtőkönyvtár jelenlegi gyűjteményeiről van szó. A szerző, *Emődi András* egy új, tette kész fiatal generáció tagjaként a Nagyvárad-i Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár régi állományának katalógusát tette le a (könyvtár)tudomány asztalára. Emődi egyházmegyei könyvtáros, és az Erdélyi Múzeum-Egyesület nagyvárad-i fiókszervezetének elnökeként sem ismeretlen a könyvtáros berkekben és a régi könyv(tár) és nyomdatörténettel foglalkozók előtt. Eddig megjelent tanulmányai mind ilyen fogantatásúak, katalógusainak közzétételét korábbi munkássága alapozta meg <http://archivum.piar.hu/melte/?q=node/127> 2009. 08. 14.)

Írásunkban nemcsak az elkészült katalógust méltatjuk, hanem rámutatunk a vállalkozás értékmentő szerepére, melynek eredményeként egy adott kultúrterület évszázadok során szétszóródó(t) nyomtatott emlékei nyertek menhelyet és közérdeklődésre igényt tartó publicitást. A munka mögött kirajzolódik a kultúrávédelmi stratégia: biztonságos helyre összegyűjteni kallódó nagybecsű értékeinket (ha már nem őrződhetnek ott, ahol a közösség megteremtette az őket befogadó intézményeket). A már elkészült és a készülöben lévő katalógusokból, ha töredékesen is, de képet kaphatunk az egykori nagy gazdagságú gyűjtemények állományáról. A Nagyvárad-i Egyházmegye területén lévő plébániai könyvtárak 2000 és 2002 közötti módszeres átnézése eredményeképpen kerültek be a kötetbe az itt található anyagok, valamint a kapucinus szerzetesrend könyvanyaga is.

Ez azért fontos, mert a helyenként még létező leltárakkal való összevetésből kiderült, hogy ezek a kicsi, de nagy értékű gyűjtemények milyen mértékű fosztogatásnak voltak kitéve. A pusztítás a szétzilálástól, a megtizedelésen át a teljes megsemmisülésig terjedhetett. (Külön ta-

nulmány tárgyát képezhetné, annak felderítése, hogy kik, mikor és hogyan járultak hozzá nemzeti értékeink elkallódtatásához.) Emődi megemlíti, hogy szerencsére voltak olyan plébániák is (például: Belényes, Magyarcséke, Nagyvárad-Olaszi, Nagyvárad-Újváros, Szilágysomlyó, Tenke, Vaskóh plébániái), amelyek könyvtárai „megúszták” a szétzilálódást.

Emődi bár nem *expressis verbis*, de végül is egész összeállításával a könyvtári gyűjtemények sérülékenységére, veszélyeztetettségére, elidegeníthetőségére figyelmeztet, és utal az állomány megóvását szolgáló valamikori intézkedésekre (pl. a „*hatóságokkal szembeni határozottabb fellépés, elrejtés, a könyvszerető plébános gondossága*” a stb.), melyek révén ezen a gyűjtemények az ideológiák kereszttüzeiben megőrizhették „*in situ*” állapotukat. A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyveit feltérképező, az OSZK közreműködésével készült katalógus-sorozatok: *A Kárpát-medence koraiújkori könyvtárjai* (közös kiadás a *Scriptum Rt*-vel) és *A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei* is ezt a nyilvánvaló célt szolgálják. Mivel a XIX–XX. század fordulóján a püspöki könyvtárnak – sok más gyűjteményhez hasonlóan – nem készült el a nyomtatott katalógusa, ezért nem ismeretes az állomány teljes összetétele sem. A recenzens önkritikát gyakorolva említi, hogy könyvtáraink nyomtatott és digitális katalógusainak minél előbbi elkészítésének fontosságáról van szó.

A könyvgyűjtemények rekonstruálása azért is fontos – ezen a tájon különösen –, mert az elmúlt háromnegyed században könyvtáraink ki voltak téve a történelem viszontagságainak. Azt, amit nem tudtak tönkretenni a világháborúk, tönkretette az azokat követő ideológiai harc. Így történhetett meg, hogy a kisebb nagyobb közösségek (szak)könyvtárai csonkultak, megsemmisítődtek (jobb esetben csak bezáródtak) vagy pedig román könyvtári gyűjteményekbe kerültek. A román állam, a Román Nemzeti Könyvtár a magántulajdon alkotmányosságát hagyja figyelmen kívül, amíg az elkerült könyveket nem szolgáltatja vissza jogos tulajdonosainak, – jelesen – az

érintett egykori gyűjtemények létrehozóinak*. Az 1989-es rendszerváltás után természetesen vennék, ha Bukarest visszaszolgáltatná értékeinket. Mi is nyilvántartjuk Elena-Maria Schatz 1995-ös *Incunabule* [Ősnyomtatványok] és Rodica Maioreescu, *Carte veche străină sec. XVI*. [XVI. századi idegen nyelvű régi könyvek] katalógusában szereplő, tőlünk elidegenített könyvek katalógusszámait.

Emődi előszavában a könyvtáran, könyvtárkezelési szabályok korabeli kiforratlanságát is említi, aminek eredményeképpen a szemináriumi és a jóval nagyobb püspöki könyvanyagot egybeolvasztva kezeli, feltüntetve a megadott mai jelzetben a provenienciát („Káptalan”, „Püsp.-Szem.”, illetve néhány esetben a „Püspökség”). A felsorolásban a többkötetes művek önálló címlappal megjelent és nem egybenyomtatott egyes köteteit külön tételeknek, illetve a duplumok mindegyikét külön tételnek tekintve, a 8 *ősnyomtatványt*, 374 *XVI. századi külföldi nyomtatványt* és 219 *RMK-t* tartalmazó katalógus 2+149+56 tétele a püspöki-szemináriumi-, 4+117+70 tétele a káptalani-, 1+61+21 tétele a kapucinus- és 1+47+72 tétele a plébániai állományhoz tartozik. A könyvek számbavétele érdekességet is napvilágra hozott. Így bibliográfiailag ismeretlennek bizonyult az 1695-ös nagyszombati kiadású szlovák nyelvű *Zlatý pramen weducy k ziwotu wečnému. Aneb pobožny spůsob prijprawy ssastneg smrti ...*, és még érhet meglepetés az idáig még beazonosítatlan 12 antikva esetében is. Egyébként Enyedi György, Laskai Osvát és Temesvári Pelbárt könyvei, Bonfini *Ungerische Chronica* című történeti műve, valamint a 11 nyelvű Calepinus-szótár a ritkább könyvek közé tartoznak.

Az első kötetben tehát az ősnyomtatványokat, a XVI. században nyomtatott külföldi nyomdatermékeket (antikvákat), illetve az 1711 előtt megjelent magyar nyelvű, bármely nyelven Magyarországon nyomtatott, illetve magyarországi szerzőktől külföldön idegen nyelven megjelent kiadványokat mutatja be. A második kötet több mint 1000 tételnyi XVII. századi nyomtatványt sorol fel, ez esetben már nem tartalmazva a kapucinus kolostor mintegy 300 kötetre tehető és e kategóriába sorolható nyomtatványait, ugyanis ezen gyűjtemény sorsa még nem rendeződött teljesen. Hiánytalanul tartalmazza viszont az összes vidéki plébánia 1601–1701 közötti, gyakorlatilag az Egyházmegyei Könyvtárban elhelyezett nyomtatványait, melyek közel 200 címmel gyarapították a jegyzéket.

A könyvtári gyűjteményeket elemezve Emődi néhány általánosságot fogalmaz meg a *káptalan* könyvanyagának XVII. századi előéletével, majd XVIII. századi fejlődésével, illetve az egykori *püspöki* és *szemináriumi könyvtárakhoz* köthető könyvek provenienciájával és a tudós főpap, *Ipolyi Arnold* (1823–1886) bibliofilijával kapcsolatosan. Az osztrák-magyar rendtartomány korábban alapított kolostoraiból beszerzett *kapucinus rendházi* régi könyvanyag, az 1773-ban felosztatott jezsuita rend valamely közép-európai rendházának és kollégiumának szétszóródott könyveivel tarkított *plébániai* könyvanyag Váradra, illetve az egyházmegye térségébe kerülése pedig amúgy a „könyvek sorsáról” beszélnek. A possessorbejegyzések elemzése – teljes számbavételüket Emődi egy önálló tanulmány keretében ígéri – azon túl, hogy az újraalapított plébániák lelkipásztoraiknak könyvkultúrájára világítanak

* Megemlítjük, a katalógusok magyar nyelvű előszava és annak román fordításában felmerülő (szemantikai?) értelmezésbeli különbséget. A magyar szövegben a „majdhogynem érintetlen káptalani állomány kötetei közül kiemelt” ősnyomtatványok (11) és antikvák (76) „lefoglalásáról” esik szó, míg a román szövegben a „naționalizare” = *államosítás* kifejezés szerepel. Államosításról ekkor (1982) már nem beszélhetünk. Merjük kimondani: az, akkor, bizony elkonfiskálás volt, mint ahogy az a német fordításban „*konfisziert*” kifejezéssel helyesen jelenik meg. Az volt még akkor is, ha talán tudatlanságból(?), figyelmetlenségből(?), hozzá nem értésből(?) vagy netán a váradi káptalan „gondosságából” – csak egy példát ragadva ki – Johann Wolf *Lectio-num memorabilium et reconditarum* 1600-beli foliánsának (Ant. 369) csak az első kötetét siettek elvinni. Bizonyára a benne található számtalan fametszet miatt. A második kötet hiánya nem tűnt fel.

rá, arról is vallanak, hogy a kapucinus rendtagok korábban is megjelenhettek Nagyváradon.

Egy katalógus felépítése kitarító kutatómunkával jár; a könyvek azonosításához többek mellett a lipcsei 10 kötetes, ősnymotatványok gyűjtőkatalógusára (Gesamtkatalog der Wiegendrucke. I–X. Leipzig, Stuttgart – Berlin – New York, 1925-1992 [GW]) és Magyarország közkönyvtárainak ősnymotatványai katalógusára (Catalogus incunabulorum quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur. I–II. Bp., 1970 [CIH]), antikvák esetén az Országos Széchényi Könyvtár 16. századi nyomtatványainak 3 kötetes katalógusára (Bp., 1990 [BNH Cat]) támaszkodott. Emődi munkássága sem tudja, de nem is akarja megkerülni modern világunk nyújtotta, a világhálón megtalálható és használható digitális archívumokat, katalógusokat. Így a nyomtatott verzióban is létező rendkívül precíz 16. és 17. századi német retrospektív (elektronikus) bibliográfiákat, a VD16-ot és VD17-et (Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienen Drucke des ... Jahrhunderts), a „Karlsruher Virtueller Katalog”-ban lévő német egyetemi és tartományi könyvtári adatbázisokat, vagy a német nyelvterületen kívül nyomtatott tételek olasz közös katalógusát, az ICCU-t. A II. kötet bibliográfiájában Emődi – nagyon hasznosan – megadja az összes használt elektronikus katalógus internetes elérhetőségét.

Az adattárat háromnyelvű (magyar, román, német) előszó kíséri, amely a szerkesztési elveket és a katalógushasználati útmutatókat (bibliográfiai és 7 pont szerinti példányleírás) tartalmazza.

A kötet szerkesztői elvei az Országos Széchényi Könyvtár antikvakatalógusának (BNH Cat.) és a német antikvakatalógus (VD16) nemzetközi gyakorlatát követi, ami a szerzők névformájának rögzítését illeti. Az azonosításnál – ahol kellett – a szakirodalomból, a művek előszavából, szalagcímből, belső címlapból kikövetkeztetett adatokkal is élt Emődi. Ősnymotatványok esetében feltünteti a kollációt. Szerepelteti a szellemi közreműködőket (fordítók, kommentátorok, kiadók stb.) Jelzi elsősorban a nyomdász- vagy

kiadói jelvényeket (ritkábban a dedikáció címetjének címerét), fa- vagy rézmetszetű illusztrációkat (fig. xylogr., fig. chalcogr., fig. geogr., tab. geogr., tab.) és azok számát, valamint az ősnymotatvány- és korai antikva tételeknél a több színnel nyomás tényét. Itt csak annyit fűznénk hozzá a kötetleírásokhoz, hogy ha már a nemzetközi gyakorlatnak is megfelelő, ennyire részletes (hiányok, kötések, possessorbejegyzések, széljegyzetek, kolligátumok, vonatkozó irodalom) leírását csatoljuk „metaadatként” a megfelelő kötetekhez, akkor talán könyvkötészeti, papírtörténeti és művészettörténeti szempontból olyannyira fontos esetleges színes (előzék)papírok is megérdemelnék legalább a jelzést. Annál is inkább, mivel a színes papírborítású (márványozott papír) kötések, valamint az (arany)meteszések és fajtáik rögzítésre kerülnek. Ezen utóbbiakról viszont tudni kell, hogy gyakran szoros összefüggésben állnak (esztétikai szempontból mindenképpen) az alkalmazott előzékpapírok stílusával, kivitelezési módjával s ugyanakkor szélesebb könyv-, technika-, kereskedelem-, mesterség- vagy művészettörténeti következtetésekre is támpontot nyújthatnak.

Az adattár végén a nyomdahelyek, nyomdatulajdonosok, nyomdászok, kiadók és possessorok mutatói segítik a tájékozódást.

A kötetek rangját emeli a neves sorozatszerkesztő *Monok István* és lektori gárdája: *Szelestei Nagy László* és a szintén erdélyi (csíkszeredai) *Muckenhaupt Erzsébet*, ki a történelmi kötések leírásában segédkezett, *Nyerges Judit*, aki a magyar nyelv tisztasága fölött örködött és *Detre Ildikó*, aki a könyv műszaki kivitelezését biztosította.

A két elegáns kinézetű kötet méltán gazdagít(hat)ja önazonosságunkat és könyvtáraink polcait.

Róth András Lajos

